

Světové dědictví UNESCO se označují nejrůznější kulturní a přírodní památky po celém světě, které byly pro svou unikátnost vybrány organizací UNESCO a přijaty na *Seznam světového dědictví*. Na tomto seznamu se nacházejí nejrůznější budovy, hory, jezera, národní parky i celá města. Podle *Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví* z roku 1972 jsou smluvní státy, na jejichž území se dané památky nachází, zavázány jejich ochranou.

V září 2023 bylo na seznamu světového dědictví 1 199 položek. Z toho 933 položek kulturního dědictví, 229 přírodního a 39 smíšeného ve 168 státech světa.^[1] Česko má na tomto seznamu celkem 17 památek. Dalších 8 položek má Česko v kategorii nehmotného kulturního dědictví.

Dějiny

Myšlenka spojit péči o ochranu přírodních a kulturních památek lidstva, tedy jakéhosi „světového dědictví“, vznikla ve Spojených státech. Toto spojení vyjadřuje skutečnost, že se člověk a příroda vzájemně ovlivňují a je tedy nezbytná jak ochrana přírody, tak ochrana nejdůležitějších výtvarů lidské činnosti ve vzájemné jednotě. Konference konaná v Bílém domě ve Washingtonu v roce 1965 vyzvala k založení „Nadace světového dědictví“, která by podporovala mezinárodní spolupráci směřující k zachování mimořádně významných přírodních oblastí a historických památek pro současné i budoucí pokolení.

Podobný návrh vypracoval roku 1968 také Mezinárodní svaz ochrany přírody (IUCN) jako doporučení pro své členy. Oba návrhy byly předloženy k diskusi na konferenci OSN o životním prostředí konané ve Stockholmu v roce 1972. 16. listopadu téhož roku byla pak na generální konferenci UNESCO schválena *Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví* (The Convention concerning the Protection of World Cultural and Natural Heritage) poměrem hlasů 75 pro, 1 proti, 17 se zdrželo hlasování. V platnost vstoupila dne 17. prosince 1975.

ČSFR přistoupila k Úmluvě k 15. listopadu 1990 a závaznou se pro ni stala dnem 15. února 1991. Na základě úspěchu je platná pro ČR. Text Úmluvy byl publikován ve Sbírce zákonů č. 159/1991 Sb.^[2]

Hlavním posláním Úmluvy je povinnost smluvního státu zabezpečit označení, ochranu, zachování a předávání kulturního a přírodního dědictví budoucím generacím. Stát to zajistí při maximálním využití svých vlastních zdrojů, případně s mezinárodní pomocí a spoluprací.

Druhy památek

Podle Úmluvy se u jednotlivých památek rozlišuje mezi *kulturním* a *přírodním* dědictvím.

Za přírodní dědictví jsou považovány:

- přírodní jevy tvořené fyzickými a biologickými útvary nebo skupinami takovýchto útvarů, jež mají výjimečnou světovou hodnotu z estetického či vědeckého hlediska;
- geologické a fyziografické útvary a přesně vymezené oblasti, které tvoří místo přirozeného výskytu ohrožených druhů zvířat a rostlin výjimečné světové hodnoty z hlediska vědy či péče o zachování přírody;
- přírodní lokality, či přesně vymezené přírodní oblasti světové hodnoty z hlediska vědy, péče o zachování přírody nebo přírodní krásy.

Kritéria

Památky zařazené na Seznam světového dědictví musí splňovat alespoň jedno z deseti kritérií, která byla stanovena organizací UNESCO.^[3] Kritéria se označují malými římskými číslicemi. Až do konce roku 2004 byly rozděleny do dvou skupin – na kulturní (i–vi)^[4] a přírodní (i–iv). Avšak od roku 2005 bylo číslování spojeno a vzniklo tak označení i–x (příčemž i–vi značí kulturní dědictví, vii–x přírodní dědictví). Není výjimkou, že některé památky splňují i několik kritérií současně.

Kulturní dědictví^[5]:

1. je mistrovským dílem tvůrčího talentu člověka, nebo
2. představuje významný mezník v hodnotách člověka (v určité době nebo kulturním období) ve vývoji v architektuře, technice, umění či urbanismu, nebo
3. je jedinečným důkazem o existující nebo už vymizelé civilizaci nebo kulturní tradici, nebo
4. je skvělou ukázkou stavby, architektonického nebo technologického souboru, dokumentující jednu nebo více významných etap v historii lidstva, nebo
5. je skvělou ukázkou určitého způsobu osidlování nebo způsobu využití půdy či moře, typického pro nějakou kulturu, zejména tam, kde hrozí poškození vnějšími či vnitřními vlivy, jejichž dopad by byl nevratný, nebo
6. souvisí přímo nebo specificky s událostmi, s tradicemi, s převratnými myšlenkami, s vyznáním či vírou, s literaturou či uměním majícím univerzální význam (toto kritérium není obvykle používáno samostatně, ale společně s jinými kritérii).
7. Přírodní dědictví^[5]:
8. obsahuje unikátní přírodní fenomén či oblasti výjimečné přírodní krásy a estetického významu, nebo
9. je skvělou ukázkou dokumentující významné fáze přírodního vývoje Země, včetně dokladů o lidské evoluci, ukázkou významných právě probíhajících geologických procesů, případně je významným geomorfologickým či fyziografickým útvarem, nebo
10. je skvělou ukázkou probíhajících ekologických a biologických procesů v rámci evoluce a vývoje pozemních, sladkovodních, pobřežních či mořských ekosystémů a společenstev rostlin a živočichů, nebo
11. obsahuje nejdůležitější a nejvýznamnější přírodní biotopy klíčové pro zachování místní biologické rozmanitosti, včetně takových biotopů, kde se nachází ohrožené druhy rostlin a živočichů výjimečné světové hodnoty z hlediska vědy a ochrany přírody.

Smluvní státy a jejich závazky

Smluvní státy se zavázaly, že budou usilovat:^[6]

1. o přijetí všeobecné politiky zaměřené na posílení úlohy kulturního a přírodního dědictví v životě společenství a začlenění ochrany tohoto dědictví do komplexních plánovacích programů;
2. o vytvoření služeb na ochranu, zachování a prezentování kulturního a přírodního dědictví a příslušnými zaměstnanci, majících prostředky na výkon těchto funkcí, na svých územích tam, kde takové služby neexistují;

3. o rozvinutí vědeckých a technických studií a výzkumu a o vypracování metod práce, se kterými bude stát schopen působit proti nebezpečím, která ohrožují jeho kulturní nebo národní dědictví;
4. o přijetí odpovídajících právních, vědeckých, technických, administrativních a finančních opatření potřebných pro označení, ochranu, zachování, prezentování a obnovu tohoto dědictví; a
5. o podporu při vytváření nebo rozvíjení národních či regionálních středisek pro školení v oblasti ochrany, zachování a prezentování kulturního a přírodního dědictví a o podporování vědeckého výzkumu v této oblasti.

Výbor pro světové dědictví

V rámci UNESCO byl ustaven Mezivládní výbor pro ochranu kulturního a přírodního dědictví výjimečné světové hodnoty, nazývaný „Výbor pro světové dědictví“. Tento výbor založil, aktualizuje a publikuje „Seznam světového dědictví“.

Seznam je veřejně dostupný na rozsáhlém webovém portálu, který spravuje *Centrum Světového dědictví* (francouzsky Centre du patrimoine mondial, anglicky World Heritage Centre).^[7], jež je součástí UNESCO a sídlí v Paříži. Toto centrum plní řadu funkcí ve vztahu ke světovému dědictví a organizuje zasedání Výboru pro světové dědictví, odborné semináře a workshopy.^[8]

Soupis vlastnictví

Každý smluvní stát má právo předložit Výboru pro světové dědictví soupis vlastnictví tvořícího součást kulturního a přírodního dědictví, který se nachází na jeho území. Výbor stanovil přesná kritéria, která musí být splněna, aby byl návrh zařazen na Seznam. Kritéria lze nalézt na internetových stránkách UNESCO.

Seznam světového dědictví v ohrožení

Vedle tohoto Seznamu je veden „Seznam světového dědictví v ohrožení“, seznam vlastnictví uvedeného v „Seznamu světového dědictví“, na jehož zachování jsou potřebné větší operace. Do tohoto seznamu může být zahrnuto pouze takové vlastnictví, které tvoří součást kulturního a přírodního dědictví a hrozí mu závažné a zvláštní nebezpečí, jako je hrozba zmizení vyvolaná zrychleným chátráním, rozsáhlými veřejnými či soukromými projekty rychlého urbanistického či turistického rozvoje; ničení vyvolané změnami v používání či vlastnictví půdy, velké změny, jejichž příčina je neznáma; opuštění z jakéhokoliv důvodu; vypuknutí či hrozba ozbrojeného konfliktu; kalamity a pohromy hroživé požáry, zemětřesení a sesuvy půdy; sopečné erupce; změny hladiny vody, záplavy a přílivové vlny.

Památky UNESCO v ČR

Nemovitě památky / areály

- ✓ Historické jádro Prahy
- ✓ Historické jádro Českého Krumlova
- ✓ Historické jádro Telče
- ✓ Historické jádro Kutné Hory
- ✓ Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře
- ✓ Lednicko-valtický areál
- ✓ Vesnická památková rezervace Holašovice
- ✓ Zahrady a zámek v Kroměříži
- ✓ Zámek v Litomyšli
- ✓ Sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci
- ✓ Vila Tugendhat v Brně
- ✓ Židovská čtvrť a bazilika sv. Prokopa v Třebíči
- ✓ Krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech
- ✓ Hornický region Erzgebirge/Krušnohoří
- ✓ Slavná lázeňská města Evropy
- ✓ Dlouhověké bukové lesy a pralesy Karpat a dalších oblastí Evropy
- ✓ Žatec a krajina žateckého chmele

Nehmotné památky UNESCO v ČR

Slovácký Verbuňk *(na Seznam UNESCO zapsáno v roce 2005)*

Slovácký verbuňk patří mezi mužské tance skočného charakteru. Je tancem improvizovaným, který není vázán přesnými choreografickými pravidly. Jeho neodmyslitelnou součástí je předzpěv taneční písně. Vyskytuje se v jihovýchodní části Moravy - v etnografické oblasti Slovácko. Vzhledem k jeho lokálním specifikům lze rozlišovat sedm regionálních typů. Verbuňk je součástí přirozených tanečních příležitostí (hody, zábavy), existuje však také v pódiové formě.

Sokolnictví *(na Seznam UNESCO zapsáno v roce 2010)*

Sokolnictví je jedním z nejstarších vztahů mezi člověkem a dravcem, které trvá více než 4000 let. Je to tradiční aktivita lovu pomocí cvičených dravých ptáků v přirozeném prostředí.

Masopust *(na Seznam UNESCO zapsáno v roce 2010)*

Na Hlínecku jsou doloženy popisy masopustních obchůzek a masek z konce 19. století, v některých vesnicích se konají spontánně po několik generací v téměř nezměněné podobě (Hamry, Studnice, Vortová) do dnešních dnů.

Jízda králů (na Seznam UNESCO zapsáno v roce 2011)

Jízda králů je lidový obyčej doposud neznámého původu, spojený povětšinou s tradičním křesťanským svátkem. U nás se udržuje už jen na Slovácku a na Hané, ačkoliv dříve byla po celé České republice velmi hojná.

Loutkářství (na Seznam UNESCO zapsáno v roce 2016)

České loutkářství je uznáváno jako významný kulturní a společenský fenomén, jehož masové rozšíření po českých zemích se datuje do poloviny 19. století. Marionetáři, kteří hráli česky, se tehdy stali součástí procesu národního obrození.

Modrotisk (na Seznam UNESCO zapsáno v roce 2018)

Tato technika barvení přírodním indigem původně pochází z Číny, do Evropy se rozšířila na počátku 18. století. Kromě České republiky se tradiční postup ještě používá v Rakousku, Maďarsku, Německu a Slovensku.

Foukané vánoční ozdoby (na Seznam UNESCO zapsáno v roce 2020)

Nositelům specifického druhu sklářského řemesla spojeného s vánočními tradicemi je rodinná dílna Rautis v Poniklé a venkovští foukači perli a navlékači, kteří s dílnou spolupracují a společně vytvářejí tyto osobité vánoční ozdoby. Poniklá je tak jediným místem na světě, kde se dodnes toto tradiční perlařské řemeslo zachovalo a funguje od roku 1902.

Vorařství (na Seznam UNESCO zapsáno v roce 2022)

Tradice zahrnuje řemeslné postupy při stavbě voru, ovládání a navigaci voru po řece, ale také osobité zvyky a vorařské písně a slang.

Ruční výroba skla (na Seznam UNESCO zapsáno v roce 2023)

Zápis zahrnuje rozličné techniky zahrnující foukání skla, práci u kahanu či studené techniky, jako jsou broušení, rytí nebo zlacení skla i zpracování bižuterie. Tradiční výroba skla je pro svou vysokou kvalitu řemeslného provedení s Českou republikou spojována od nepaměti a přinesla ji světový věhlas.

KROB, Miroslav. *Památky UNESCO*. 1.. vyd. Praha: Kvarta, 2007. 92 s. [ISBN 978-80-86326-54-2](#).

DVOŘÁK, Petr. *Památky UNESCO do kapsy*. Praha: Levné knihy KMa, 2004. 125 s. [ISBN 80-7309-244-1](#).

TKÁČ, Vladimír. *Průvodce pokladnicemi UNESCO*. 1.. vyd. Opava: Grafis, 1999. 274 s. [ISBN 80-238-4718-X](#).

Paměť světa. Program UNESCO

Založený v roce 1992 Organizací spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO) Mezinárodní program „Paměť světa“.

Hlavním cílem tohoto programu je zajistit ochranu dokumentárního dědictví, a to v následujících rovinách:

- (1) usnadnit uchování dokumentárního dědictví prostřednictvím těch nejvhodnějších technik,
- (2) umožnit všeobecný přístup k dokumentárnímu dědictví podporou vzniku digitalizovaných kopií a katalogů přístupných na internetu, stejně tak vydávání knih, CD, DVD atd.
- (3) zvýšit ve světě povědomí o existenci a významu digitálního dědictví.

Dalším cílem tohoto programu je zvyšovat povědomí členských států UNESCO o dokumentárním dědictví daného státu v kontextu světové paměti lidstva. V rámci programu se též formulují a doporučují způsoby, jak zvyšovat povědomí o daném dokumentárním dědictví cestou vytváření různých forem rozmnoženin a kopií těchto děl (včetně digitalizace) a tím je více přibližovat veřejnosti; zároveň je cílem programu chránit a uchovávat ve vhodných podmínkách originály těchto děl pro budoucí generace.

Vytvořen je Mezinárodní seznam programu Paměť světa, který vede sekretariát UNESCO. Do tohoto seznamu se zapisují na základě nominací předložených jednotlivými členskými státy UNESCO nejvýznamnější dokumenty a jejich soubory. Generální konference UNESCO na svém 38. zasedání v Paříži přijala dne 17. listopadu 2015 Doporučení k zachování paměti světa, týkající se zachování a zpřístupnění dokumentárního dědictví včetně toho, které je v digitální podobě. V návaznosti na toto doporučení Česká republika vytváří Národní seznam programu Paměť světa.

Česká republika má v Registru zapsáno již 8 položek:

- (1) Sbíрка středověkých rukopisů z období české reformace (Národní knihovna) - zapsáno 2007,
- (2) Sbíрка periodik ruské, ukrajinské a běloruské emigrace z let 1918 až 1945 (Národní knihovna) - zapsáno 2007,
- (3) Sbíрка 526 tisků univerzitních doktorských tezí z let 1637 až 1754 (Národní knihovna) - zapsáno 2011,
- (4) Libri Prohibiti - sbíрка časopisů českého a slovenského samizdatu z let 1948 až 1989 (Libri Prohibiti) - zapsáno 2013,
- (5) Světelná pantomima (originální projekční pás) Émila Reynauda (společná česko-francouzská nominace, Národní technické muzeum) - zapsáno 2015.
- (6) Kynžvartská daguerrotypie (Národní technické muzeum a Národní památkový ústav) - zapsáno 2017,
- (7) Archiv Leoše Janáčka (Moravské zemské muzeum) - zapsáno 2017,

(8) Camociovy mapy (společná česko-maltská nominace, Přírodovědecká fakulta UK v Praze a Heritage Malta) - zapsáno 2017.

Ve stádiu posuzování jsou další dvě české nominace - Mollova mapová sbírka a Sbírka rukopisů Antonína Dvořáka.

Od roku 2014 působí v rámci České komise pro UNESCO pracovní skupina k programu UNESCO Paměť světa, které se účastní zástupci věcně příslušných ministerstev a významných kulturních a vzdělávacích institucí. Skupina na svých zasedáních diskutuje problematiku dokumentárního dědictví včetně nominací do Registru Paměť světa.

Generální konference UNESCO v roce 2015 přijala rezoluci (38 C/24) o **Doporučení týkajícím se zachování a zpřístupnění dokumentárního dědictví včetně toho, které je v digitální podobě.**